

S
ne
b

Sprachen Nordeuropas
und des Baltikums

Luento 2. KARJALANKIELINEN (NYKY)KULTTUURI SUOMESSA

KARJALAN KIELI SUOMESSA

29.9.2015 – 2.10.2015, Itä-Suomen yliopisto

Anneli Sarhimaa, Johannes Gutenberg Universität Mainz (sarhimaa@uni-mainz.de)

Karjalainen kulttuuri

- laaja käsite: viittaa karjalankielisten kulttuuriin Karjalan tasavallassa, Keski-Venäjällä ja Suomessa
- ... sekä moniin sellaisiin kulttuuripiirteisiin, jotka yhdistävät Suomen karjalankielisiä muihin itsensä karjalaisiksi mieltäviin suomalaisiin
- KULTTUURIPIRTEIDEN ETNISTÄMINEN: jonkin etnisen ryhmän kulttuuriin aletaan yleisesti liittää joitakin tiettyjä ominaisuuksia
- KULTTUURIPIRTEIDEN ETNISTYMINEN: tietyt ominaisuudet aletaan yleisesti ymmärtää kyseisen ryhmän kulttuurin tyypillisiksi piirteiksi.
- Vähemmistöjen kulttuurien etnistäminen on usein enemmän ennemmistön kuin vähemmistön itsensä käsialaa.
- Myös yleisesti vallitseva mielikuva karjalankielisten kulttuurista perustuu merkittävästi muiden suomalaisten aikojen saatossa kehittämään kuvitelmaan.
- Tietyt näin syntyneet mielikuvat ovat etnistyneet myös karjalankielisten itsensä keskuudessa.

Karjalaista perinnekulttuuria laajassa mielessä on tutkittu ja siitä on kirjoitettu todella paljon.

- Keskeisiä ja helposti löytyviä tietolähteitä ovat mm.
  - Karjala 1–5 (1982)
  - Hannes Sihvo (2003): Karjalan kuva: Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana
  - Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (1998): Karjala: historia, kansa, kulttuuri (1998).
  - Pekka Hakamies (1996): Näkökulmia karjalaiseen perinteeseen

Karjalaista kulttuuria sodanjälkeisessä Suomessa on tutkittu jonkin verran:

- Pirkko Sallinen-Gimpl (1989); karjalankielisiä ole aineiston käsittelyssä systemaattisesti eroteltu muista evakoista
- Tapaustutkimuksia nimenomaan karjalankielisen väestön **kulttuurista ja sen** muuttumisesta sodanjälkeisessä Suomessa:
  - Kaija Heikkinen (1989; 1996)
  - Heikki Makkonen (1989) ja Tiina Juurela (2009): kuolemaan liittyvien perinteiden muuttuminen
  - Jorma Hollstein (1994) ortodoksisen perinteen säilymistä Kuhmon Hietajärven ja Kuivajärven vienalaiskylissä.
- Tietoa sodanjälkeisestä kulttuurin murroksesta mutta myös säilymisestä sisältyy muuhunkin tutkimukseen, esim. Tarja Raninen-Siiskosen tutkimukseen evakoiden muistelukerronnasta (1999) sekä muistelmiin ja pitäjä/kylähistoriikkeihin.
- Toistaiseksi kukaan ei vielä ole tutkinut koko Suomen karjalankielisten kulttuurin nykykirjoa.

Karjalankielisten ja suomenkielisten karjalaisten yhteistä kulttuuriperintöä

mm. kantele, piirakat ja feresit:

Ikonimaalaus, virpominen ja praasniekat ovat edelleen tärkeä osa karjalais-ortodoksisista kulttuuriperintöä:

”Virvoitan, varvoitan
tuorehekse tervehekse
kulu kettu iäres
uus kettu tilah
vuuekse vabai
njedälikse velgua
sinul vitsu, minul jäitsy.”

Eri sukupolviin kuuluvilla karjalankielisillä on erilainen käsitys karjalaisesta kulttuurista

- Karjalaiseksi kulttuuriksi yleisesti mielletyt esineet ja asiat ovat melkein kaikki toista maailmansotaa edeltäneeltä ajalta.
- Huomattava osa niistä liittyy perinnäiseen (raja)karjalaiseen elämänmuotoon.
- Sodan jälkeen nopeasti muuttuneessa maailmassa moni aiemmin keskeinen osa kulttuuriperintöä menetti merkitystään ja sen alkuperäinen tarkoitus hämärtyi.
- Erityisen paljon rituaaleja liittyi vanhastaan kuolemaan, hautaamiseen ja vainajien muistelemiseen, ja niistä monet ovat unohtuneet tai unohtumassa (Makkonen 1989; Hollstein 1994; Juurela 2009).
- Arkielämässä perinnäisen karjalaisen kulttuurin unohtuminen toisen maailmansodan jälkeen näkyy hyvin selvästi mm. karjalaisen käsityöperinteen muuttumisessa (esim. *käspaikkojen* rikas symboliikka; *liinatie*)

Etnistäminen ja tuotteistaminen on muokannut sekä yhteisön jäsenten että ulkopuolisten käsityksiä karjalaisesta kulttuurista

KARJALAINEN RENESSANSSI: etnistetyn karjalaisen kulttuurin ja folkloren tietoinen hyödyntäminen turismissa (Heikkinen 1996: 14–16).

- Alkujaan matkailun tarpeisiin etnistetyt kulttuuripiirteet ovat toisinaan vaikuttaneet myös siihen, miten karjalankieliset itse ovat alkaneet ymmärtää eräitä kulttuurisymboleitaan.

Esimerkki:

- Ilomantsin Runonlaulajan pirtti (1964); Nurmeksen karjalaiskylä (rak. 1977-1978), erityisesti Bomban talo, Bomban juhlatiikat, Kalevan Näyttämö -> Suomen karjalankielisen kulttuurin keskus
- Runonlaulajan pirtistä ja Bombasta on tullut nykykarjalaisuuden symboleita myös Suomen karjalankielisille, vaikka evakoiden sukupolvi mielsi rakennustavan „rajantakaiseksi karjalaisuudeksi“, jopa „venäläisyydeksi“ (Heikkinen (1989: 349–367).

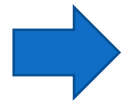

Muut suomalaiset ovat vierastaneet karjalaisen kulttuurin itäisyyttä

Yhtymäkohdat venäläiseen kulttuuriin ovat vielä 1980-luvullakin voineet muodostua karjalankieliselle rasitteeksi:

No mie liitän tän ehkä enemmän laajemmilti et en niinku kieleen vaan niinku uskontoon ja myös siihen kulttuuriin. ja meillä kyllä ala-asteella oli vielä **ryssittelyä** että, niinku tuossa mainitsinki että, luokkakaverin **sukunimi oli Venäjälle viittaava vaikka hän oli Karjalasta** kotosin, siis sukujuuret oli Karjalassa ni häntä ryssiteltii. ja sit **myö muut tajuttiin, ketkä oli samalla uskonnon tunnilla, olla ihan hiljaa** sen jälkeen. ((nauraa)) ja siis tää tapahtu **kaheksankymmentäluvulla.**

FI-KRL-FG-AG3-16022011).

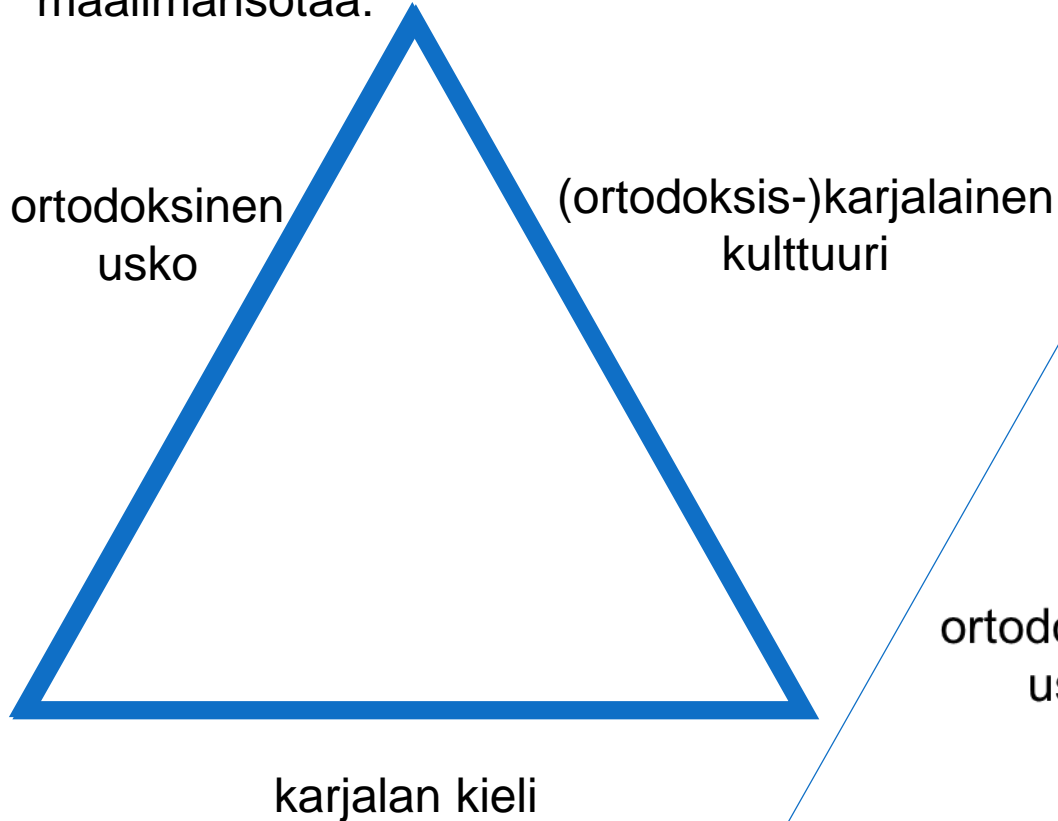

”Venäläisiksi” miellettyjen piirteiden häivyttäminen:

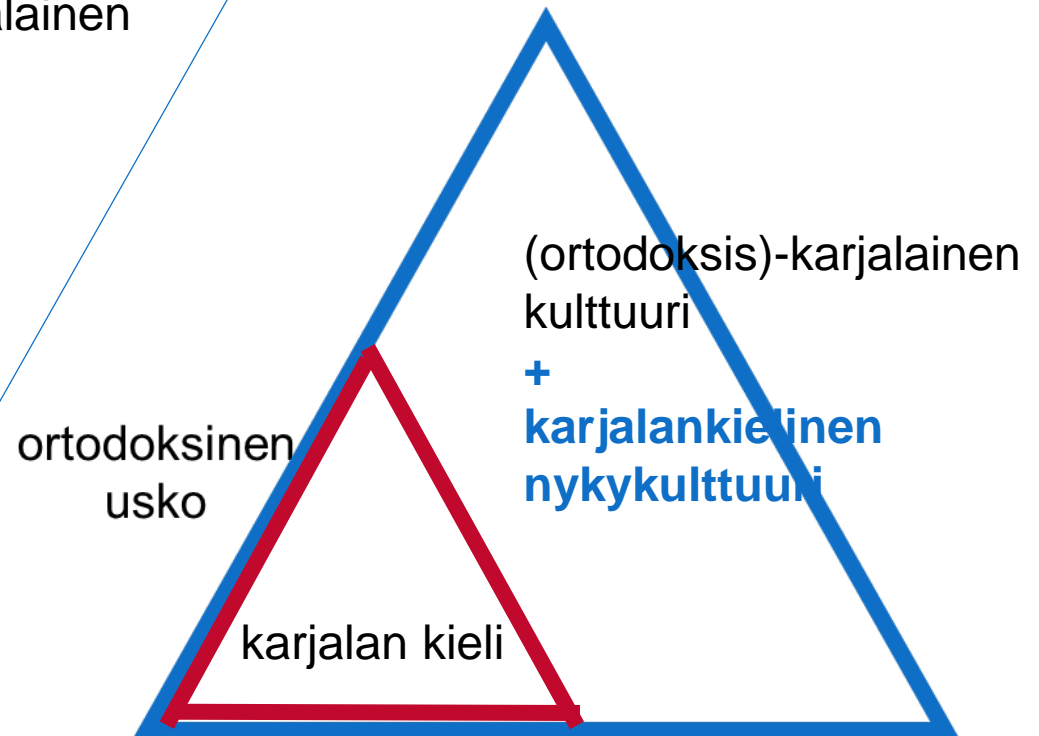
- Perheissä karjalaiset perinteet joko jäivät taustalle tai muuttivat muotoaan.
- Ortodoksisen uskonnon harjoittamisesta tuli yksityisasia.
- Tiivis yhteys uskuntoon katkesi sellaisillakin, jotka eivät luopuneet ortodoksisuudesta.
- Säännöllinen osallistuminen jumalanpalvelukseen väheni.
- Monet perinnäistavat, mm. kodin ja kotieläinten siunaaminen, jäivät vähitellen pois laajasta käytöstä.
- Ortodoksinen kirkko rakensi entistä tietoisemmin eroa Venäjän ortodoksiseen kirkkoon korostamalla bysanttilaisia juuriaan ja rakennuttamalla luterilaisia muistuttavia kirkkoja Karjalaan jääneiden tilalle.

Karjalankielisten karjalaisten identiteetin perusta on muuttunut merkittävästi:

Ennen II
maailmansotaa:

Nykyisin:

**„juuret“ Karjalassa -
kotiseutumatkailu**

Kielen ja uskonnon merkityksen väheneminen ei ole ollut yhteisön oma valinta!

Juuret Karjalassa:

Net karjalaset juuret ollah net minulle lähesimmät. da niidy, niidy olemmo enämbi tutkinu da net kiinnostau da tämä kieli on se, yksi tärkei vui- vuitti minule

(FI-KRL-FG-AG1-05032011.

- Puhuja on nuori, "neljäsosakarjalainen" nainen

Et semmonen **selittämätön tunne** kun minäkin menin **ensimmäisen kerran Salmiin äitini sinne kotitontille**, siel ei ollu mitään, muuta ku metsää, mut jostain käsittämättömästä syystä **vähän niinku intiaaneilla henget rupesivat puhumaan mulle** ja, hehe, et mulle tuli aivan **outo olo et et miten tää voi olla mahdollist** -, ja siin on hyvin voimakas tää tunnelataus. [- -] Odotuksethan on kauhean suuret kun menee sinne ensimmäisen kerran. Ja sitte mullahan on sitä historian tietoo ja muuta mutta. Mutta s-ne ei ollu niinku niistä riippu- ne riippuvaisia vaan se että vaan **miten äitini esimerkiksi ja muut sukulaiset tädit kertovat siitä kylästä. Ni se, yhtäkkii niinku tuli jostain mun päähän kun me oltiin siellä.** Nin tuota kyllä **sil on merkitystä sillä kotipaikalla vaikka se olis toisessaki polvessa.** Tai vaikka **kolmaneskin polvessa.** Ja siitä sitte ruvetaan tuntemaan vähä sellasta ylpeyttä et- ta- **ansaittua ihan ylpeyttä kulttuurista ja maisemasta** ja kaikist näistä tekijöistä. (FI-KRL-FGA-08m_2.)

„Juuret Karjalassa“-ajattelun korostuneisuus ryhmä-identifikaatiossa nähdään myös vaarana karjalan kielen tulevaisuudelle Suomessa:

Se paradoksi mitä on professoritki ikävä kyllä viime aikoihin asti harrastaneet, että **jos karjalainen on Suomessa niin se on suomalainen**, sill on vain juuret Karjalassa. Mutta jos tämän esimerkiks veli tai sisar on **Venäjän Karjalassa niin hän on Venäjän karjalainen**. ei hän ole suomalainen ei hänel ole, hehe, juuret edes Suomes vaan hän on nimenomaan Venäjän karjalainen ja sillä siisti.

(FI-KRL-FGA-08m_2.)

Karjalankielinen nykykulttuuri alkoi kehittyä Suomessa 1970-luvulla

- 1977 Karjalan Liiton edistyksellinen kulttuuriohjelma
- 1978-1989 Karjalainen kulttuurikeskus (Helsinki):
  - 1980 Karjalainen Näyttämö
  - karjalan kielen ja kulttuurin kursseja
  - dokumenttifilmejä ja videoita
  - suuret historialliset kulkueet (1980 ja 1985)
  - Bomban juhlaviikot yhdessä Nurmeksen kaupungin kanssa
  - karjalaisia illanviettoja ja lyhytkursseja karjalan kulttuurista ja kielestä eri puolilla Suomea, Suomen ja Ruotsin välillä liikennöivillä laivoilla sekä Ruotsin karjalaisyhdistysten tapaamisissa.

Karjalankielinen musiikkielämä oli Suomessa 1970-1980-luvulla vilkasta, mm.

- kaksi Helsingin Karjala-talolla säännöllisesti kokoontunutta karjalankielistä kuoroa
- Heikki Koukkusen tekemiä karjalankielisiä musiikkivideoita esitettiin sekä YLE:n että mainostelevisioiden kanavilla
- Heikki Koukkusen toimittama karjalankielinen laulukirja
- Heikki ja Anneli Koukkunen julkaisivat yhdeksän LP-levyä karjalankielisiä lauluja.
- Valtimolainen lauluyhtye Lauluset (per. 1988)

... ja lähti uuteen nousuun 1990-luvun lopulla:

- 1999 Hannu Brelo (k. 2012): *Pajata, briha, pajata!* ('Laula, nuori mies, laula'); 2003–2010 kahdeksan täyspitkää karjalankielistä CD-levyä; oli suosittu esiintyjä musiikkitapahtumissa eri puolilla Suomea.
- 2000-luku:
  - Raija Kokko, Pauliina Lerche, Eila ja Elin Pöllänen ...
  - Volkswagen, Burlakat, Kiviveneh ...

Karjalankielistä teatteria 1970-luvulta nykypäivään

- Karjalainen näyttämö (Bomba, harrastelijateatteri), kesäteatteri 1979–1982: Kanteletar (1979–1981); Maaton kansa (1981–1982)
- 1984 Kalevan Näyttämö (Helsinki, ammattiteatteri), mm. Bomban kesäfestivaalit 1984-1993; jäi 1990-luvulla säädetyssä teatterilaissa valtion tuen ulkopuolelle, joutui lakkauttamaan itsensä 1993; karjalankielinen säännöllinen teatteritoiminta päättyi ja mm. Maattoman kansan filmiversio jäi toteutumatta
- 1993 alkaen suomalais-ugrilainen teatterifestivaali
- Iisalmen Evakkoteatteri on tuonut näyttämölle useita Anita Kulmalan kirjoittamia näytelmiä: Karjalazien doroga ('Karjalaisten tie', 2010) Armassus ('Rakkaus', 2011); Me kahvilassa istuttihin (2012)
- uutta karjalankielistä musiikkiteatteria on tarjonnut EIGU –ryhmä: Tenavaoopperan eli Lapsien oopperan kogo perehel (2013, 2014).

Kalevala

- pohjautuu nimenomaan karjalankieliseen eikä suomenkieliseen kansanrunouteen -> karjalaisten kansanrunoudesta tuli se kulttuurinen tekijä, jonka avulla ”suomalaisista heimoista” koottiin kansakunta
- Ajatus kalevalaisesta runoudesta suomalaisena runoutena kanonisoitui 1800-luvulla kansallisen heräämisen myötä
- ... ja siitä tuli keskeinen osa sitä kehitystä, joka johti suomalaisuudesta erillisen karjalankielisen karjalaisuuden olemassaolon kieltämiseen Suomessa.

Nuorten karjalankielisten ajatuksia Kalevalasta suljetussa Facebook-keskustelussa keväällä 2014:

”Kalevala-dielos minul on juuri se probliemu, kudamua täs on sanottu: **Suomes sidä painotetah suomelazennu eeposannu**, Kalevalan päiviä pruaznuijah suomelazen kul'ttuuran päivänny. Se **ei ole mielder myö.**”

”On se tärkeä osa identiteettiä varsinkin siinä mielessä, että **suomalaisuus kiedotaan sen ympärille niin vahvasti unohtaen samalla että se on kerätty karjalaisilta**. Siksi nimenomaan karjalaisuuden korostaminen on olennaista kun mietitään sen syntyä ja puhutaan sen merkityksestä; **suomalaisuus onkin oikeastaan sitä mitä karjalaisuus edustaa, ei suomalaisuutta an sich.**”

Suomessa julkaistun karjalankielisen kirjallisuuden¹ vaatimaton alku

- E. V. Ahtia *Rahvahan kandleh: Karjalan lauluo, virttä, soarnea da tieduo* (1922) ja *Vieronvirzie* (1923).
- 1920- ja 1930-luvulla karjalaksi ilmestyi Suomessa jonkin verran lehtijuttuja ja kertomuksia sekä muuta pienimuotoista proosaa
- 1982 *Suistamolaisia sananparsia*
- Paavo Harakka (toim.) (1989): *Sunduga* ('Kirstu, lipas')
- 1990-luku:
- Mm. Viktor Kuuselan karjalaksi kirjoittamia runoja ja Paavo Harakan karjalankielisiä pakinoita pitäjäseurojen lehdissä
- Raamatunkäännösinstituutti: Uusi testamentti, kaikki neljä kanonista evankeliumia ja osia Vanhasta testamentista sekä livvin- että vienankarjalaksi
- 1992 *Utšiitel Peša Ruotšin paginoi* ('Opettaja Peša Ruotsin tarinoita')
- 1996 Paavo Harakan: *Tuhkamukki – karjalankielisiä satuja*.

¹Venäjällä julkaistusta karjalankielisestä kirjallisuudesta ks. Öispuun (2006) kirjallisuushistoriallinen katsaus *Runoista romaaneihin: karjalaisuutta ja karjalankielistä kirjallisuutta Karjalassa* sekä Karjalaisen, Puuran, Grünthalin ja Kovalevan venäjänkarjalaa koskeva ELDIA-raportti (2013).

Suomessa julkaistu karjalankielinen kirjallisuus laajenee ja monipuolistuu jatkuvasti

- Karjalan Kielen Seura (per. 1995): huomattava määrä **kauno-, lasten- ja tietokirjallisuutta**
- kymmenien harrastelijakirjoittajien eri karjalan murteilla kirjoittamia kertomuksia, tarinoita ja runoja
- Venäjänkarjalaiselle kirjailijalle Vladimir Brendojeville omistetun kirjallisuusfestivaalin kirjoituskilpailujen parhaat runot ja kertomukset ensimmäiseltä seitsemältä vuodelta
- menetettyyn Karjalaan mutta etenkin sodanjälkeisessä Suomessa elämiseen liittyviä tarinoita, kaskuja ja pakinoita
- vuodesta 2010 alkaen myös suomesta käännettyä kaunokirjallisuutta
- 2009 Zinaida Dubininan livviksi kääntämä Kalevala-eepossu (KKS) ja 2015 Raisa Remšujevan vienaksi kääntämä *Kal'evala vienankarjalakši* (Karjalan Sivistysseura)

- toistakymmentä karjalankielistä lastenkirjaa, mm. Muumi-kirjoja (venäjänkarjalaisen Natalia Sinitskajan kääntäminä; yhteistyönä kymmenkunta muutakin karjalankielistä lastenkirjaa)
- Maria Kähärin Fedja-kirjat
- Marjukka Patrakan varhaisteinikirjat
- arkkipiispa Leon kaksikielinen runokirja *Luondokuvat lapsih näh – Luontokuvia lapsille*
- Toni Timosen karjalankieliset sarjakuvat ja blogi-

Kirjoitukset:

- <http://kuutamostudio.blogspot.fi/>
- <http://metsastajan-sydan.blogspot.fi/>.
- 2000 alkaen *Karjalainen kalenduaru*
- 2009 alkaen karjalankielistä tietokirjallisuutta, mm. nimiopas; Aaro Mensosen kaksikieliset tietokirjaset; mielipideteksteille, esseille, muistelmille ja uskonnolliselle sekä elämänviisauksikirjallisuudelle tyypillisiä kirjallisia keinoja viljeleviä ja yhdisteleviä teoksia
- Äänikirjoja aikuisille ja lapsille

- Suomen karjalankieliset lukevat yhtä lailla sekä Venäjällä että Suomessa julkaistua karjalankielistä kirjallisuutta.
- Kaikkein mieluiten luetaan juuri omalla kielimuodolla kirjoitettuja kirjoja, mutta ihmiset eivät rajoita karjalaksi lukemistaan murteen perusteella:

Luvon Suomes dai Karjalan tazavallas jullattu kirjallizuttu, ga yhtelläh puaksumbah livvinkarjalastu, omua. Sidä ongi enämbi ilmah piästetty. Tverinkarjalastu en ole lugenuh, ga pidäs lugie: **tärgei on kannattua, ellendiä da suvaija kaikkii karjalan kielimuodoloi.**

Nykykulttuuri ei tavoita kohderyhmää parhaalla mahdollisella tavalla

...ensinnäkin koska ihmiset eivät tiedä sen olemassaolosta:

- ELDIAn kyselytutkimuksen valossa (N=356) esimerkiksi
- yli 65-vuotiaista Suomen karjalankielisen yhteisön jäsenistä joka viides (20 %) ja 50–64-vuotiaista joka kuudes (84 %) **uskoo, että karjalankielistä musiikkia ei ole olemassa**; alle 29-vuotiaista sen olemassa olosta sen sijaan tietää peräti 96 %
- yli 65-vuotiaista joka neljäs (25 %) **ei tiedä karjalankielistä kirjallisuutta olevan olemassa**, 50–64-vuotiaista vain 8 % ja 30–49-vuotiaista 4 % uskoo niin.
- karjalankielistä teatteritarjontaa käyttävien osuus oli todella pieni ja huomattavan suuri osa vastaajista oli jättänyt syystä tai toisesta kokonaan vastaamatta kysymykseen.

... toiseksi siksi, että tarjolla olevat kulttuurituotteet eivät kiinnosta:

ELDIA:n tulosten valossa esimerkiksi

- musiikkitarjonta vetoaa parhaiten yli 65 vuotiaisiin, mutta niistä yli 65-vuotiaistakin, jotka tietävät karjalankielistä musiikkia olevan olemassa, joka neljäs (25 %) ei kuuntele sitä koskaan
  - nuoremista karjalankielistä musiikkia ei kuuntele koskaan noin joka kolmas (50–64-vuotiaista 31 % ja 30–49-vuotiaista 35 %)
- hieman yli puolet kaikista vastanneista (52 %) lukee karjalankielisiä kirjoja vähintään satunnaisesti, mutta peräti 34 % ei lue niitä koskaan.
- alle 49-vuotiaat lukevat karjalankielisiä kirjoja selvästi muita harvemmin: niistä alle 50-vuotiaista, jotka tietävät karjalankielistä kirjallisuutta olevan olemassa, kaksi kolmasosaa ei lue sitä koskaan.

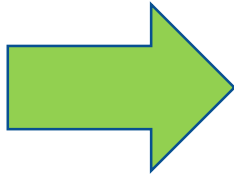
Karjalankielisen tietokirjallisuuden vähäisyys:

Minul on huigei gu **luven ylen vähän karjalakse**. Minul on äijän kniigua kudamua pidäis lugie. Enämbi luven lapsil. Enimäl luven heil livvinkarjalazie kniigoil, a välil vienakse da suvikarjalakse. Suvikarjalakse enimälleh tverikse. **Himoittais lugie tiedokirjallizuttu karjalakse vai gu eule mostu äijän karjalakse**. Pualiččas on kniigua Suomen da Venan puolel, a en malta sanuo kumbazie on enämbi. Kaunokirjallizuttu on helppo hommata, a tiedokirjalizuttu eule äijän.

'Hävettä, että luen varsin vähän karjalaksi. Minulla on paljon kirjoja, joita pitäisi lukea. Enemmän luen lapsille. Heille luen enimmäkseen livvinkarjalaisia kirjoja, mutta välillä myös vienalaisia ja eteläkarjalaisia. Eteläkarjalaksi eniten tveriläisiä. Haluaisin lukea tietokirjallisuutta karjalaksi, mutta kun sitä ei ole karjalaksi kovin paljon. Suomen ja Venäjän puolella on kirjoja yhtä paljon, en osaa sanoa, kumpia on enemmän. Kaunokirjallisuutta on helppo hommata, mutta tietokirjallisuutta ei ole paljon.'

Venäjällä painettuja karjalankielisiä kirjoja joko ei ole ollenkaan tai ei ole riittävästi myynnissä Suomessa:

Luvan rajan mollembil puolil jullattuu kirjua, eri murdehil. Tänäpäi jo kudakui kebjei suaha kirjua, ku **Karjalan Kielen Seuraspäi libo Karjalan Sivistysseuraspäi suau ei vaiku Suomen puolel ilmah piästetty materjualua**. No on vie moiziigi, kudamii muga kebjieh ei lövvy. Ga yksikai lugemistu täydyy.

**Jotain pitäisi tehdä
karjalankielisen
kulttuuritarjonnan
markkinoimiseksi
entistä
tehokkaammin**

– palaamme tähän myöhemmin
projektitehtävien muodossa